

De coöperatieve zuivelfabrieken in Noord-Brabant en Limburg.

Naar aanleiding van een artikel in het *Sociaal Weekblad*, handelende o.a. over de zuivelfabrieken, werd in het nummer van 22 Augustus van dit blad¹ een belangrijke beschouwing aan dat onderwerp gewijd.

Het gold daarbij voornamelijk de beantwoording der vraag: Zijn de zuivelfabrieken in het belang van den landbouwer ?

Om meer dan één reden, maar vooral omdat de gewichtige rol, die de vrouw bij de zuivelbereiding pleegt te vervullen, voortaan aan de fabriek zou worden opgedragen, meende de redactie - in overeenstemming met het Sociaal Weekblad - deze vraag niet bevestigend te mogen beantwoorden.

Die rolverwisseling wordt genoemd een feit van groote zedelijke en maatschappelijke beteekenis, waartegen de voordeelen der machinale zuivelbereiding niet zouden opwegen.

(Schrijver ziet wél grote voordelen)

Bij de beantwoording van het besproken vraagpunt had men wellicht de landbouwtoestanden in de noordelijke provinciën op het oog. Ten aanzien der zuidelijke gewesten, en speciaal omtrent Noord-Brabant en Limburg, zou het antwoord geheel anders hebben moeten leiden. In die provinciën werken de kleine coöperatieve boterfabrieken - kaas wordt er nagenoeg niet gemaakt - bepaald gunstig.

Die gunstige werking is vooral toe te schrijven aan de plaatselijke toestanden, aan het tot nu toe gevolgd systeem van bereiding en den verkoop van boter, en eindelijk aan de doelmatige inrichting der bestaande zuivelfabrieken.

De landbouwstand in Nederland, en vooral in Noord-Brabant en Limburg, behoort voor de overgrootste meerderheid tot de zogenaamde "kleine boeren". Het jongste Landbouwverslag telt in het gehele Land 164.861, in de genoemde provinciën 46.628 landbouwers, die één of meer hectaren land in gebruik hebben. Van deze landbouwers zijn er in Nederland slechts 29.913, in Noord-Brabant en Limburg niet meer dan 1451, die zes of meer koeien houden.

Voor het geheele Rijk dus telt men op de 100 boeren 82, die van 1 tot 5, of gemiddeld 2 á 3 koeien houden. Van deze laatsten zijn er in de twee bedoelde Provinciën niet minder dan 97 per 100.

Het natuurlijk gevolg van dien toestand is, dat de bereiding van goede boter, vooral in Noord Brabant en Limburg, veel te wenschen overlaat.

---

¹ Blad de Tijd. Zie slot en ondertekening l

Ter verkrijging van een deugdelijk product is het hoofdzaak, de melk zoo versch mogelijk, dat is zoodra ze boterrijp is, te verwerken. Voor den boer met slechts een paar koeien is dit, vooral des zomers, in den regel nogal moeilijk. Hij is verplicht, ten einde behoorlijk te kunnen karnen, de melk van twee of meer dagen samen te voegen. De boter, die aldus verkregen wordt, heeft meestal een zeer geringe handelswaarde.

En hoe wordt die waar nu aan den man gebracht ?

Behalve de meer gelukkigen, die in de nabijheid van een goede botermarkt wonen, verkoopt de boer zijn waar in den dorpswinkel of op de “Mijn”²⁾ Brengt hij ze naar den winkel, dan legt de deugdelijkheid van de boter weinig gewicht in de schaal. De goede en de slechte worden er tegen denzelfden prijs betaald. De winkelhandel werkt dus de gebrekkige boterbereiding in de hand en houdt de prijzen laag.

De “Mijn”, een instelling van de laatste jaren, werkt gunstiger. De prijzen wisselen er in mindere of meerdere mate, overeenkomstig de hoedanigheid van de boter. Zij heeft echter het nadeel, dat de boterverkoopters in den regel tevens winkelier zijn. De boter-kooper-winkelier nu kent zijn klanten. Wie het meest uit den winkel meeneemt, ontvangt, onafhankelijk van de hoedanigheid der boter, niet zelden den hoogsten “mijnprijs”. Die hoogere boterprijzen worden echter door de zeer dure winkelwaar voldoende geneutraliseerd.

Ofschoon nu ook de “mijnhandel” verre de voorkeur verdient boven den verkoop in den winkel, blijft de boer toch in de meeste gevallen aan den winkelier gebonden. Dit werkt van twee kanten ongunstig. Behalve het geldelijk nadeel, dat de boer lijdt, wordt hij belemmerd in zijn vrijheid van handelen, hij verliest zijn zelfstandigheid.

Het eenige bekende middel om dezen, zoowel onder financieel als onder sociaal opzicht, onhebbelijken toestand te doen ophouden, is: de coöperatieve zuivelfabriek.

Deze biedt den boer, zelfs den kleinsten veeboer, het middel èn om uit de melk van zijn koe of koeien een marktwaardig product te bereiden, èn om, onafhankelijk van den tegenwoordigen tusschenpersoon, zijn boter in den handel te brengen.

Als hier gesproken wordt van fabriek, dan denke men echter niet aan een kostbare inrichting, die veel duizenden gulden kost. De zogenaamde fabriek, waarin de zuivelproducten der vereenigde landbouwers - naar het centrifugaal systeem - met de hand bewerkt worden, is een hoogst eenvoudige inrichting.

Het gebouw met den geheelen inventaris kost zelden meer dan f 1500 à f 2000. In zulk een inrichting kunnen een man en een vrouw, met één handcentrifuge, per dag 1500 liter melk tot boter verwerken. Men werkt er in den

---

²⁾ De „Mijn” is een openbare veiling van boter bij afmijning.

regel met één of twee centrifuges. De kosten van arbeid, onderhoud en toezicht bedragen 5 à 6 cent per kilo geproduceerde boter.

In vergelijking met de grootere zuivelfabrieken, die in den regel niet coöperatief werken, zijn de voordeelen aan deze kleine inrichtingen verbonden, de volgende:

1. De samenwerkende leden wonen in de nabijheid der fabriek. Het aanvoeren van de melk vereischt dus weinig tijdverlies en, wat nog het voornaamste is: de melk is in het warme seizoen slechts korten tijd aan de buitenlucht blootgesteld en behoudt dus beter haar frischheid dan bij vervoer over groote afstanden.
2. Er wordt een deugdelijk product gefabriceerd, en de geheele ondernemingswinst komt ten voordeele van den boer, en
3. De in de fabriek opgehangen lijsten van de hoeveelheid en van het room- of vetgehalte der melk, die door ieder lid der vereeniging dagelijks geleverd wordt, wekken een weldadigen naijver op tusschen de leveranciers, vooral tusschen het vrouwelijk personeel, waaraan in den regel de veestal is toevertrouwd. De fabriek werkt op die wijze als een school, waar men elkaar practisch onderricht geeft.

De lijsten dienen voortdurend als controle, zoo over den eigen veestal als over die der naburen. Geen theoretisch landbouwonderwijs werkt zoo ingrijpend als deze dagelijks herhaalde praktische les. De uitkomsten bewijzen het.

Met het oog op deze belangrijke voordeelen, is de buitengewone uitbreiding der coöperatieve zuivelvereeningen in Limburg en Noord-Brabant dan ook alleen verklaarbaar. Zelden zag men eenige landbouw-onderneming een zoo verbazenden opgang maken.

Pas in Mei van het vorige jaar werd de eerste coöperatieve boterfabriek in Limburg opgericht onder de gemeente Meerle in het gehucht Tungelrooi. Vijftien maanden zijn sinds verlopen, en Limburg ziet reeds veertien van die kleine fabrieken in werking en nog een zestal in wording. Het aan deze provincie grenzend gedeelte van Noord Brabant, aangetrokken door de gunstige uitkomsten, in Limburg verkregen, volgde weldra het gegeven voorbeeld. De eerste vier Noordbrabantsche fabrieken verrees in het dorpje Liessel in Mei jl. Op het oogenblik zijn er reeds vijf in werking en zes in voorbereiding. Als het zoo voortgaat, zal in beide provinciën weldra elk dorp een of meer van zulke inrichtingen bezitten.

En waarmede zullen de boerinnen, de vrouwen en de dochters der landlieden, zich nu voortaan onledig houden? wordt er wellicht gevraagd.

Men make zich hierover maar niet ongerust. Bestaat er misschien in andere gewesten eenig bezwaar, dat de zuivelfabrieken aanleiding zouden geven tot het scheppen van een klasse van dames boerinnen, daarvoor is hier geen zorg. Als de boerin hier niets anders te doen had dan van de melk van een tot vijf koeien de boter te bereiden, zou zij haar dagwerk spoedig verricht hebben. Op onze kleine boerderijen werkt het geheele gezin. Aan vrouw en dochter is wel in 't bijzonder de zorg voor het huisgezin en den veestal, het

zuiver houden van tuinen en velden, het rooien der voedergewassen en de geheele vlasbewerking opgedragen, maar ook niet zelden kan men er getuige van zijn, dat vrouwelijke leden van het gezin schop en riek, zicht en zeis, hooivork en dorschvlegel flink weten te hanteeren.

Er schijnen dus, ten minste wat Noord-Brabant en Limburg over het algemeen betreft, geen zedelijke of maatschappelijke bezwaren aan onze kleine coöperatieve zuivelfabrieken verbonden te zijn.

(Tijd.)

Jan Truijn.